

Зоран ТОДОРОВСКИ

**СТАВОТ НА ФРАНЦУСКИТЕ ПОЛИТИЧКИ КРУГОВИ И
ОПШТЕСТВЕНАТА ЈАВНОСТ ЗА МАКЕДОНИЈА И ВМРО ВО
ПЕРИОДОТ МЕЃУ ДВЕТЕ СВЕТСКИ ВОЈНИ**

*“На Балканот има буре со барути.
Комитиите нема да се повлечат.
А и власта во Белград никогаши нема да попусти.
Значи? Значи, дека бурето барути
и понајтаму ќе ги дели едниите од другите”*

Albert Londres¹

Погледите, ставовите и поведението на француската државна политика кон Македонија и решавањето на македонското прашање по Првата светска војна во голема мера беа раководени од севкупната дејност на Внатрешната македонска револуционерна организација (ВМРО). Цитирањите завршни констатации на францускиот поет, новинар и публицист Албер Лондр во неговата книга “Комитациите или тероризмот на Балканот”, ја диктираа глобалната надворешно-политичка стратегија на француската дипломатија на Балканот, или поточно во меѓусебните спротивставени државни цели и интереси на Кралството на Србите, Хрватите и Словенците (Кралство на СХС), односно Кралството во Југославија и Бугарија, обременети со неизбежната активност на ВМРО во границите на двете држави.

Меѓутоа, француската официјална политика кон Македонија и кон решавањето на македонското прашање и дејствувањето на ВМРО во периодот меѓу двете светски војни не беше секогаш идентична со француската општествена демократска јавност. Уште во првите години по Првата светска војна, а особено по Париската мировна конференција, француските државни кругови, заштитувајќи ги политичките интереси на својот традиционален сојузник Кралството на СХС на Балканот и во споровите со Бугарија, имаа перманентно негаторски став кон дејствувањето на ВМРО, сметајќи ја организацијата за најголема опасност за мирот на Балканот. Од друга страна, пак, француската општествена јавност, изразена преку истакнати претставници на научната мисла и

¹ Albert Londres, Les Comitadjis ou le terrorisme dans les Balkans, Paris, 1932, 244–247.

културна средина и редакции на одделни весници и списанија, гледаше со симпатии за правилното решавање на македонското прашање, сочувствајќи со страдањата на македонскиот народ во трите дела на поделена Македонија и солидаризирајќи се со нивната борба и барања за извојување на национална слобода и сопствена државност, оправдувајќи ги на извесен начин, акциите на ВМРО и давајќи ѝ притоа, морална поддршка на програмската платформа на ВМРО (Обединета) за создавање на независна Македонија и Балканска федерација.

По Првата светска војна политичката констелација во Европа значително е видоизменета. Нагласениот интерес на големите европски сили за состојбите на Балканот продолжиле со несмален интерес, продолбочувајќи ги уште повеќе нивните спротивставености околу “македонското прашање”, кое и натаму останало едно од невралгичните точки на нивната надворешна дипломатија. Земјите победнички во војната, пред сè, Франција и Велика Британија, својата надворешно-политичка стратегија ја насочуваат кон одржување на “Версајскиот поредок”², односно задржување на статус - кво во Европа и обезбедување и заштита на балканските буржоаски режими и непроменливост на нивните државни граници. Притоа, Франција, не отстапувајќи од својата “традиционална”³ политика на сојуз со Србија, на новоформираната држава на Кралството на СХС ѝ овозможи да игра улога на хегемон на Балканот, со што повлијае уште повеќе за конфронтирање на односите со Бугарија, која во меѓусебните односи со Кралството на СХС ја активира ВМРО во своите реваншистички аспирации за завладување на вардарскиот дел на Македонија.

Патерналистичкиот однос на Франција кон Кралството на СХС дојде до израз на Париската мировна конференција, кога во координација со другите големи сили, Англија, САД и Јапонија, ги отфрли сите барања и модифицирани предлози на италијанската делегација за “автономија на Македонија”⁴. Притоа, француската делегација на Конференцијата се оглуши и од сите мемоари, апели и петиции на Извршниот комитет на македонските братства во Бугарија, на Централниот комитет на ВМРО, на Привременото претставништво на бившата обединета ВМРО, прет-

2 Андреј Митровић, Време нетрпеливих. Политичка историја великих држава Европе 1919–1939, Београд, 1974, 375.

3 Крџото Манчев, Југославия и меѓународните одношения на Балканите, 1933–1939, София, 1989, 284.

4 За покренувањето на македонското прашање на Париската мировна конференција види повеќе кај Христо Андонов-Пољански, Велика Британија и македонското прашање на Париската мировна конференција во 1919 година, Скопје, 1973; Михајло Миноски, Соединетите Американски Држави и Македонија 1869–1919, Скопје, 1994, 87–89; Христо Христов, Обсјудането на македонскиот вџпрос в комисииите и вџрховните органи на Парижката конференција за мир. Юбилеен сборник в чест на акад. Димитџр Косев, София, 1985, 331–337.

ставена преку својот специјален ополномоштен пратеник, Французинот Пол Порталие, познат како Пол Христов, главен викар на унијатите во Тракија, со седиште во Пловдив⁵, на Генералниот совет на македонските братства во Швајцарија, како и на македонските студенти на Универзитетот во Софија⁶ за создавање на автономна и самостојна Македонија. Не помогнале ниту укажувањата на командантот на сојузничките војски во Бугарија, францускиот генерал Кретиен, дека *“200.000 македонски беѓалци (во Бугарија-б.м.), чии семејства оситнале во Македонија, гледаат кон Париз со надеж дека едно праведно решение на македонскиот проблем ќе им даде можност да се вратат во своите родни места”*.⁷

По Првата светска војна со обновувањето на активноста на ВМРО, таа станува главна македонска револуционерна сила, чии вооружени акции во вардарскиот и егејскиот дел на Македонија во меѓувоениот период ја ставија да биде во центарот на историските и политичките констелации на Балканот и Европа. Со своите уставни и програмски цели за автономна, самостојна и независна Македонија, акциите на ВМРО биле во голема противречност со државната политика на Кралството на СХС, односно Кралството на Југославија, која ја активирала и француската дипломатија пред европските форуми за вршење притисок врз бугарската влада за забрана на ВМРО во нејзините граници.

Активностите на ВМРО во границите на Бугарија влијаеле и за поделбата на раководството во владеачката партија на “Демократскиот сговор”, кое било под силно политичко влијание на спротивставените европски сили. Групата на претседателот на владата Александар Цанков, во која биле и министерот за внатрешните работи генералот Иван Русев, и министерот за надворешни работи Христо Калфов, е профранцуски ориентирана и се залагала за зближување со Кралството на СХС и за спречување на активностите на ВМРО. Кон оваа група се придружил и членот на ЦК на ВМРО генералот Александар Протогеров. Втората група што ја предводел искусниот политичар Андреј Љапчев, кој во 1926 година станал претседател на бугарската влада и министер за внатрешни

5 За активноста на Пол Христов на Париската мировна конференција види повеќе кај Љубен Лапе, Идејните основи на Привременото претставништво на бившата обединета Внатрешна македонска револуционерна организација и неговата активност на Париската мировна конференција 1919 година, Историја, год. IX, бр. 2, Скопје, 1973; д-р Андрија Лаиновић, Југославија у Библиотеци за савремену и меѓународну документацију у Паризу, Годишен зборник на Филозофскиот факултет – Скопје, кн. 24–25, Скопје, 1973.

6 Дипломатски архив на некогашниот “Савезни секретаријат за иностранные послове”, Београд, Фонд “Делегација Кралевине СХС на Конференцији мира у Паризу”, Фас. 24, д. VI/10, бр. 2637, “PROTESTATION des Etudiants Macédoniens de l’Université de Sofia, contre les aspirations de la Serbie et de la Grèce et leur conduite d’assujettissement et l’anéantissement du peuple Macédonien, Sofia. Le 10 Juin 1919.

7 Чехословашки извори за бугарската историја, I, БАН, Софија, 1985. 28.

работи, во која бил и министерот на војската генералот Иван В'лков, е проиталијански ориентирана и во меѓусебните односи со Кралството на СХС всушност ги диригирала вооружените акции на ВМРО во вардарскиот дел на Македонија и ги толерирала нејзините активности во Бугарија. Кон оваа група застанал и новиот лидер на ВМРО Иван Михајлов, кој со помош на двајцата највисоки владини функционери успеал да го продолжи основниот курс на политичката програма и вооружената активност на ВМРО.⁸

Раководството на ВМРО и Македонскиот национален комитет, покрај Лондон, Женева и Рим, Париз го сметале за мошне важен центар за пропагирање и за афирмирање на македонското прашање и на програмските цели на организацијата. За свртување на вниманието на европската општествена и академска јавност кон нерешеното македонско прашање голема улога одиграле македонските студентски друштва во европските центри, меѓу кои и Македонското студентско друштво во Париз, формирано во 1924 година. Од 1925 година седиштето на Сојузот на македонските студентски друштва од Виена се преселило во Париз.⁹ За своите активности во запознавањето на француската општествена јавност за состојбите во Македонија и за покренувањето на иницијативите за решавањето на македонското прашања, Друштвото добивало посебни наменски средства од касата на Македонскиот национален комитет и од ВМРО.¹⁰ По VI конгрес на ВМРО во 1925 година и со доаѓањето на Иван Михајлов на чело на организацијата, ЦК и Задграничното претставништво на ВМРО поголемо внимание ѝ посветуваат на пропагандната активност на организацијата во странство со испраќање на свои постојани претставници во европските центри. Така, во 1925 година ЦК на ВМРО за свој претставник во Париз го испратил познатиот професор, писател и новинар Јордан Бадев¹¹, а од 1927 година за свој претставник го имал Димитар Спространов¹², син на познатиот поет, фолклорист, историограф и деец на ВМРО Ефтим Спространов, по потекло од Охрид. Македонскиот национален комитет и ЦК на ВМРО од 1927 година започнале во Женева да го издаваат весникот "La Macédoine" на фран-

8 За судирите на двете политички групи во бугарскиот државен врв види повеќе кај Зоран Тодоровски, Внатрешната македонска револуционерна организација 1924-1934, Скопје, 1997, 101-107.

9 Архив на Институтот за национална историја, Скопје, Фонд Кралско посланство во Лондон, к. XXXVII/18, бр. 374.

10 Централен државен архив, Софија (натаму: ЦДА), Фонд 403 - Национален комитет на Съюза на македонските емигрантски организации, оп. 3, арх. ед. 779. л. 1-2; Архив на Македонија, Скопје (натаму: АМ), Фонд Македонски национален комитет, кут. 1.

11 ЦДА, Фонд 396 - Македонска втрешна револуционна организација, оп. 2, арх. ед. 3, л. 11-343.

12 Български исторически архив при Народната библиотека "Кирил и Методий". Софија. Фонд 324 - Ефтим Спространов, арх. ед. 254. л. 36-38.

цуски јазик под редакција на Симеон Ефтимов, кој го доставувале до сите европски центри, политички кругови и истакнати научни и културни лица.¹³

Со доаѓањето на А. Љапчев на чело на бугарската влада, како и со изборот на И. Михајлов за член на ЦК на ВМРО и за нов лидер на организацијата, односите на Бугарија со Кралството на СХС и нејзиниот сојузник Франција уште повеќе се заостриле. Ставајќи се целосно на страната на Кралството на СХС во споровите со Бугарија, француските политички и дипломатски кругови со сите средства настојувале не само да ги спречат вооружените акции на ВМРО, туку и да ја компромитираат организацијата пред својата и европската јавност како терористичка организација, прикривајќи го ослободителното дело на организацијата и неподносливиот живот на македонскиот народ во вардарскиот дел на Македонија под военототалитаристичкиот режим на Кралството на СХС.

Ваквите настојувања на официјална Франција најдоа поткрепа во резултатите од анкетата на Андре Пиер, секретар на списанието “Monde slave” (Словенски свет) и предавач на Парискиот универзитет, што ја извршил при посетата на Кралството на СХС и Бугарија во август 1926 година. Според соопштението на А. Пиер, ВМРО е претставена како комитет на “македонски џерористи”, која заедно со Воената лига се “висјински господарии” на бугарската влада, која, од своја страна, не е “во сосијба да сџави крај на комиијскиите најади” и на “жесџокиите методи на Македонциите” и која чека само поволен момент да го “наруши мирот на Балканот за да џи задоволи своите империјалистички цели”. Со изложувањето на ваквата карактеристика за ВМРО како најголема опасност за мирот на Балканот, А. Пиер ѝ препорачал на Франција да биде претпазлива во доделувањето на кредит на бугарската влада на А. Љапчев, бидејќи, според него, “не можело да му се укаже доверба на кабинетот кој е немоќен” да се справи со ВМРО, а Друштвото на народите во Женева го предупредувал да изврши “енерџичен џриџисок врз буџарскиот кабинет, кој е во џленсџво на комиијациите и на сџите шовинистички џрупи во земјата”. Сметајќи го македонското прашање за “евројска џанџрена”, тој ја повикал “демокрајска Евроја” и “демокрајската мисла на Франција” да не останат пасивни и да извршат “силен џриџисок џроџив џерорит во Буџарија”.¹⁴ Како одговор на својата политика кон ВМРО, официјална Франција, преку чехословачкиот амбасадор во Париз, добила предупредување дека наводно ЦК на ВМРО донел решение “да зайочне со џерористички акции не само во соседните држави, џуку и во државите кои се декларираат џроџив

¹³ ЦДА, Фонд 396, оп. 2, арх. ед. 5, л. 113–114.

¹⁴ Чехословачки извори за бугарската историја. II, Софија, 1987, 40–49.

*Македонцијѝе, како Анџлија, Франција и др.” и дека со “ѝомош на ѝтерорисѝичкиѝе акции” сака да “обрне внимание на целиѝѝ свейѝ кон ѝ.н. македонско ѝрашање”.*¹⁵

Францускиот официјален став за ВМРО и за нејзините врски со бугарската влада најдобро можат да се согледаат преку оценките на г. Леже, директор на Политичкиот оддел во Министерството за надворешни работи. Според извештајот на бугарскиот дипломатски претставник во Лондон П. Х. Мишев, од 22 март 1930 година, г. Леже за најсериозен конфликт меѓу Кралството на Југославија и Бугарија ги сметал атентатите на четите на ВМРО, укажувајќи дека бугарската влада на А. Љапчев водела “*дволична ѝолиѝика*” спрема ВМРО, односно дека “*буџарскаѝѝа државна џлава водела една македонофилска ѝолиѝика која не одџовара на уверувањѝѝа давани од буџарскаѝѝа влада*”.¹⁶

Имајќи го предвид сојузништвото и протежирањето на Кралството на СХС во меѓусебните конфликти со Бугарија, Франција заедно со Англија, секако во договор со југословенската дипломатија, се иницијатори за протесните ноти упатувани до бугарската влада за забрана на дејствувањето на ВМРО на нејзина територија. Притоа, тие барале и Италија да се придружи кон нивните ноти, која, од своја страна за да не ги наруши пријателските односи со бугарската влада на А. Љапчев, не секогаш се солидаризирала со нивните настојувања за ликвидирање на ВМРО. Така, во август 1928 година, отфрлајќи го предлогот на Франција и Англија да учествува во нивниот демарш упатен до бугарската влада да преземе енергични мерки против ВМРО, италијанскиот амбасадор во Софија Ренато Пијачентини дал образложение дека неговите француски и англиски колеги во “*својѝѝ демарш наѝравиле неумесен џаф*” и дека “*Париз и Лондон не џо разбирааѝѝ добро македонскоѝѝо ѝрашање*”.¹⁷ Во 1930 година, откажувајќи повторно да учествува во заедничката нота на Франција и Англија упатена до бугарската влада, италијанскиот министер за надворешни работи Дино Гранди, ги условил со барањето колективната нота да не ѝ се врачи само на Бугарија, туку едновременно и на Кралството на Југославија, со образложение дека за терористичкото поведење на ВМРО не била виновна само бугарската влада туку и “*ѝтерорисѝичкаѝѝа ѝолиѝика на Белџрад во Македонија*”.¹⁸

За оправдување на своите ставови и поведенија против ВМРО, како и за смислена манипулација на француската и европската јавност, фран-

¹⁵ Исто, 94.

¹⁶ ЦДА. Фонд 176 – Министерство за вњшни работи, оп. 6, арх. ед. 1820, л. 54.

¹⁷ Чехословашки извори..., цит., II, 162–163.

¹⁸ Илчо Димитров, Фашистка Италија и ВМРО. Българија и европските страни през XIX век. Посвещава се на чл. кор. Туше Влахов по повод 75-годишнината му. София, 1975. 254–263.

пукските официјални кругови ангажирале и свои воени и новинарски експерти. Во 1925 година францускиот маршал Фердинанд Фош, како “добар познавач” на балканските состојби и “македонскиот проблем”, изготвил посебен воено-политички “Елаборат” за Македонија и за ВМРО за потребите на француските политички кругови.¹⁹ Низ “диоптријата” на овој официјален француски претставник, во елаборатот, во кој не се прикрива наклонетоста на Франција кон Кралството на СХС и кон српските интереси во Македонија, на преден план се критикува “врховистичката” дејност на ВМРО, дека таа е во рацете на “националистите” што владеат во Бугарија и кои се залагаат за “буџаризација на Македонија” и за нејзино приклучување кон Бугарија, дека поголемиот дел на борците на ВМРО се “злосторници”, дека водачот на ВМРО Тодор Александров и неговите следбеници се луѓе со “целосно отсуство на совест и морал”, дека ВМРО со терор го одржува својот “пресијаж” кај македонскиот народ во вардарскиот дел на Македонија и т.н. Елаборатот завршува со констатацијата дека “владеењето на крволочните бандити кои долго време ја тероризирале Македонија, ѝ се изгледа, го дочека својот крај”. Меѓутоа, и покрај пристрасните и тенденциозни констатации за дејствувањето на ВМРО и наклонетоста кон Кралството на СХС и нејзините аспирации кон Македонија, францускиот маршал Фош не можел да ја премолчи посебноста на македонскиот народ и националната припадност на Македонците, и да не ја забележи присутноста на македонскиот јазик, кој според него, “не е бугарски ниту колку ниту не е ни српски”, дека Македонците повеќе се наклонети кон решението за “независна Македонија” и сл.

19 Елаборатот на францускиот маршал Фош е објавен под редакција на д-р Лазар Лазаров под наслов: “ВМРО низ француската документација 1893–1925”, Скопје, 1997.

21 Со самиот термин “комитации”, пласиран од великорспската пропаганда што носел “*йод-бивна, йойценувачка и навредлива йорак*”, се сакало да се заблуди европската јавност, за да се “*дискредитира ослободителната борба на македонскиот народ*” (Акад. Манол Пандевски, Предговор кон македонското издание на Албер Лондр, Комитации..., цит., б).

истички стил, со доза на нагласено карикирање на мистериозноста и конспиративноста на Организацијата²², што секако имало и одредени политички цели и материјални интереси.²³ Пишувајќи за самите актери, комитите, зад чија заднина се крие Македонија и нерешеното македонското прашање, А. Лондр во завршните глави на брошурата, наведувајќи дека прашањето на Македонија дипломатски е решено, односно дека *“Македонија е пресечена на три дела: српски, ѓрчки и буѓарски”*, сепак ќе заклучи дека без *“комитицијата воопшто и не би имало ни македонско прашање”*. Притоа, тој подвлекол дека комитите *“сонувале за независност на својата патиовина”*, дека тие не се жртвувале *“нишју за Буѓарија, нишју за Грција, нишју за Србија, туку само за Македонија”*, оправдувајќи ја, на извесен начин, нивната саможртва за својата татковина, за која *“нишјо друго не можеле да ѝ дадат, освен својот гол живој”*. Доаѓајќи и самиот до констатацијата дека *“државниот терор”* (на југословенскиот режим - б.м.) можел да продуцира само *“нелегален”* одмазднички контраудар, А. Лондр *“идеалното решение”* на македонскиот проблем го гледал во создавањето на една поголема балканска *“конфедерација”*, во која би влегле Словенија, Хрватска, Србија, Бугарија и Македонија.

Наспроти официјалните ставови на француските политички кругови и наменското пишување на одделни домашни новинари и публицисти, голема улога во афирмирањето на на дејствувањето на ВМРО во Франција и кај еврипската општествена јавност одигра рускиот емигрантски новинар Леонид Леманов, долгогодишен дописник на парискиот весник *“Последни новости”*. Привлечен од страна на автономистичката

22 Види: д-р Зоран Тодоровски. “Фелтон-памфлет со дневнополитичка заднина”, “Нова Македонија”, 17.VIII 1996, 12.

23 Ваквото наменско-порачано пишување на А. Лондр произлегува не само од надворашната политичка стратегија на француската дипломатија на Балканот и нејзиното сојузништво со Кралството на Југославија, туку и заради демонстративното одбивање на членот на ЦК на ВМРО Иван Михајлов да го прими и да му даде интервју за време на неговиот престој во Софија, сомневајќи се во неговите искрени побуди за објективно пишување за *“македонската кауза”*, укажувајќи, притоа, на пропагандата што се врши од Белград *“за да се оцрни македонското движење”* и *“средствата што ги илакал”* на француските весници (Иванџ Михайловџ. Спомени III. Освободителна борба 1924-1934 г.. Louvain, 1967, 656-658). За ваквата материјална подмитливост укажува и еден документ произлезен од активноста на македонската прогресивна емиграција во Бугарија, според кој, самиот А. Лондр му се понудил на раководството на Македонскиот национален комитет и на ВМРО за 200.000 француски франци да ја афирмира Организацијата кај европската јавност. Но, откако раководствата на овие две македонски организации не се согласиле со бараната сума, туку му понудиле 100.000 француски франци, тој се обратил кон неговите *“белградски патиони”*, кои му ја исплатиле бараната сума (ЦДА. Фонд 933 - Никола Киров-Майски, оп. 1, арх. ед. 208, “Апелџ къмџ македонската емиграция вџ Бџлгария”). Оттаму, бројните написи на А. Лондр објавувани во 1931 година во парискиот в. “Petit Parisien”, ги полнеа страниците на белградскиот в. “Политика” и фелтонски беа пренесувани во в. “Време” (АМ, Фонд Централно Пресбиро, кут. 8).

ВМРО на Тодор Александров, на чиј платен список бил повеќе години²⁴, тој од 1923 година повеќепати престојувал во Бугарија, каде што се среќава со највисоките раководители, дејци и војводи на ВМРО, меѓу кои и со Тодор Александров и Иван Михајлов. Во еден од своите многубројни написи објавени во списанието “*Mercur de France*” од 1 јуни 1923 година, тој, објаснувајќи ги причините за поделбата на Македонија меѓу балканските држави, го оправдува обновувањето на ВМРО по Првата светска војна со констатацијата дека на теророт на “*српската влада*” таа била присилена да одговори со “*иозасилен ѝерор*” и дека водена од праведната борба и идеалот “*македонската револуционерна организација е нејпобедлива*”, бидејќи се потпира на “*сочувствително*” на целото македонско население, а нејзините добро вооружени борци биле “*иодгојвени секој момент да го жртвуваат својот живот за Македонија и за Александров*”.²⁵ На француската општествена јавност Л. Неманов и ја пренесува изјавата на водачот на ВМРО Тодор Александров дека “*идеалот*” на организацијата е “*Независна Македонија*”, дека организацијата се бори за “*обединување на Македонија*” и дека таа “*никогаш нема да се откаже од својата вишора цел - единството на Македонија*”.²⁶ Изложувајќи го ставот дека решението на македонското прашање е преуредување на Југославија на “*федеративни начела*”, во која “*Македонија би влегла со истите права како и другите области*” или да се создаде “*автономија на Македонија*”²⁷, Л. Неманов ја повикал Франција да помогне во разрешувањето на овој балкански проблем, чии тежненија за “*силна и модерна*” Југославија, според него, може да се оствари “*само ако ја промени својата внатрешна политика и ако се преуреди во една слободна и силна конфедерација*”.²⁸

Како добар познавач на македонското прашање, на ВМРО и на југословенско-бугарските односи, Л. Неманов во 1932 година бил ангажиран од француската влада да изготви извештај по наведените прашања за потребите на претседателот на владата Лавал.²⁹

Силно влијание за формирањето на француското јавно мислење за македонското прашање и за состојбите во македонското револуционерно движење имал весникот “*L'Humanité*”. Овој париски весник, орган на Социјалистичката партија на Франција, од 1923 година на Комунис-

24 ЦДА, Фонд 396 – Втрешна македонска револуционна организација, оп. 1, арх. ед. 23. Според “Извештајот за приходите-расходите на ВМРО од 15 јуни 1926 до 16 мај 1927 г.”, на Л. Неманов му биле исплатени 700 француски франци.

25 Л. Неманов, Балканската криза, София, 1923, 9.

26 Исто, 15–16.

27 Исто, 16

28 Исто, 23.

29 ЦДА, Фонд 176, оп. 6, арх. ед. 2001, л. 38.

тичката партија, одиграл огромна улога и во покренувањето на “една голема промакедонска активност на шогашините демократски и прогресивни сили во Франција, за давање поддршка на борбата на македонскиот народ против националното угнетување и економското и политичкото опшисување во тирите дела на поделена Македонија”.

На страниците на овој весник се афирмирале програмските цели и задачи на ВМРО (Обединета) за создавање на независна Македонија и Балканска федерација. Посебен прилог во афирмацијата на борбата на македонскиот народ за слобода и создавање на своја сопствена држава имаат бројните написи на Даниел Рену, еден од редакторите на весникот, потоа Анри Барбис, Габриел Пери и др.³⁰

Покрај весникот “L’Humanité”, во изнаоѓањето решение за македонското прашање, за одбрана на македонското ослободително дело и во пројавената солидарност и морална поддршка кон страдањата на македонскиот народ се анимираа поголем број на истакнати личности од француската научна и културна мисла: професори, научници, писатели, публицисти и уметници, како Шарл Бодуен, Жорж Димулен, Компер - Морел, Морис Јункер и др. Учествувајќи во анкетата на органот на ВМРО (Обединета), во периодот 1925 – 1928 година, овие француски интелектуалци, заедно со голем број европски учени луѓе, отворено се застапувале за решавање на македонското прашање, “врз основа на праведност и слобода”, изјавувајќи дека историската неправда што над Македонија ја извршија победниците и терористичкото владеење на балканските држави во поделените македонски делови ги сметале за “евројски скандал и срам за современа Евроја”. Притоа, тие укажувале дека мирот на Балканот ќе настапи само тогаш кога праведно ќе биде решено македонското прашање во интерес на самиот македонски народ, којшто има суверено право на своја национална слобода и сопствена државност.³¹

Меѓу овие француски интелектуалци, сепак најголема заслуга има осведочениот пријател на Македонија, познатиот поет, писател, хуманист и политичар Анри Барбис. Во неговата книга “Целатите”, објавена во 1926 година во Париз³², во која го демаскира “белиот терор” во Бугарија, нарекувајќи го Балканот “земја на ужасот” и “џекол за Евроја”, посебно поглавје им посветува на положбата на македонскиот народ во

30 За пишувањето на овој весник види повеќе кај д-р Даринка Петреска, Весникот “L’Humanité” за состојбите во македонското национално ослободително движење од 1924 до 1930 година и за улогата на ВМРО (Обединета). Зборник: “Седумдесет години ВМРО (Обединета) 1925–1995”, Скопје, 1998.

31 За анкетата на француските интелектуалци види повеќе кај: La Macédoine vue par L’Europe (1925–1929). Европа за Македонија. Истакнати европски интелектуалци за македонското национално прашање (1925–1929). Избор и предговор: д-р Орде Ивановски, Скопје, 1991.

32 Henri Barbusse, Les bourreaux. Dans les Balkans. La terre blanche, Paris, 1926.

тогашните политички околности на Балканот и на историјатот и дејноста на ВМРО. И покрај тоа што активностите на ВМРО ги прикажува од позиција на ВМРО (Обединета) и од комунистички идеолошки позиции, имено дека таа е *“филијала”* на бугарската влада и дека таа ставајќи се во служба на нејзинот *“бел џерор”* престанала да биде револуционерна и се претворила во *“орудие на кобуришката династија”*, сепак .А. Барбис во својата документирана книга признава дека асимилаторската, воената диктатура и репресалиите од страна на српскиот режим *“логично доведе до обновувањето на ВМРО”* и дека целта на ВМРО е *“политичка автономија на Македонија”*.³³ Дефинирајќи го македонското прашање како *“висоинска рана во самојто срце на Балканот”*, тој ја критикува политиката на Англија, Франција и Италија кон Балканот, нарекувајќи ја *“економска и политичка колонизација”*³⁴ и дека спасот на *“распарчената”* Македонија, *“раснајта на крстот од сојузнициите”* е создавање на *“балканска федерација”*, чие суштествување неопходно бара отстранување на *“иранските режими и воспоставување на висоинска демократска власт”*, што, според него, *“големите сили нема да го дозволат”*, бидејќи *“создавањето на голема, политички мирољубива и економски обединета балканска нација им противречи на нивните цели и планови”*.³⁵

Во триесетите години на овој век еден од ретките француски афирматори на михајловистичката ВМРО бил Жорж Десбон, адвокат на Апелациониот суд, писател и општественик. На неговите многубројни предавања низ француските градови и во објавените написи во француските весници, што скоро редовно биле пренесувани во органот на Сојузот на Македонските политички организации во Америка и Канада (МПО) *“Македонска Трибуна”*, тој, проблемот на ослободувањето на Македонија го третира како *“европска неопходност”*, залагајќи се за што поскоро решавање на македонското прашање, истакнувајќи ја надежта дека со отстранувањето на версајските граници *“Македонија најпосле ќе добие правда и слобода”* и упатувајќи, притоа, апел до француската демократска јавност:

*“Има една Македонија, која страда, која се бори за своите права како народ. Ние сме должни да ѝ пријателствиме на постојателта, да ја спасиме од нејзината положба во која ја ставија несправедливите мировни договори, ако сакаме да ѝ избегнеме настаниите слични на оние од 1913–1914 година.”*³⁶

33 Анри Барбјус, Палачите, София, 1998, 38–41, 100.

34 Исто, 110.

35 Исто 126–127.

36 Иванъ Михайловъ, Спомени III... цит., 667–668, 851–852, 1001.

При неговата посета на Софија во октомври 1930 година по повод претставувањето на неговата книга “Бугарија по Нејскиот мировен договор”, тој бил примен од раководството на Македонскиот национален комитет.³⁷ Тогаш, во екот на најголемите убиства меѓу приврзаниците на михајловистичката и протогеровистичката струја на ВМРО, Ж. Десбон, укажувајќи на последиците од нив, упатил отворен апел против “бра-тоубиствата” во организацијата:

“Ако сега вие се убивајте во една иста земја, луѓето се прашуваат што ќе биде во една автономна Македонија? Ce serait l'anarchie”.³⁸

Личност што несомнено изврши вистинска промена на свеста на француската општествена јавност за состојбите во Македонија, наидувајќи на страшни негодувања и голема вознемиреност скоро во сите француски средини, е Анри Пози со неговата книга “Војната се враќа”, објавена во 1933 година во Париз.³⁹ Ова книга, што е резултат на неговата посета на Југославија, Бугарија и Македонија, претставува вистинска драма за Македонија, потресна исповед за маките и страдањата на македонскиот народ под режимот на српските окупаторски власти во вардарскиот дел на Македонија, за што авторот уште во самиот предговор ќе забележи:

“Ја напишав оваа книга за да може да ја дознае вистината Франција, мојата мајковина, земјата на слободата, правдата и справедливоста, но која политичариите и еден продаден печат ја држат во целосна заблуда... Сите утврдители и целите го проколнуваат моето име. Тоа е најголемата нагрada. Зашто има силна омраза покажува дека јас сум работел доследно за каузите на правдата и слободата, за каузите на мирот... Се надевам дека оваа книга во која го вложив целиот мое срце, сега моја љубов кон слободата, сега моја верба во неопобедливата сила на вистината, ќе го забрза доаѓањето на тој голем ден”.⁴⁰

Длабоко разочаран од сето тоа што го видел и слушал во Македонија, А. Пози уште на почетокот од книгата резигнирано се исповедал:

“Кога излегов од Македонија бев длабоко оѓорчен од моето досеиноста на слободен човек од гледиштето на свестта и својството на кои бев свидетел... Ја напишав Македонија духовно скршен, возбуден. Со одвратно чувство од тоа што го видов таму, слушнав, разбрав, проверив лично јас”.⁴¹

³⁷ Исто, 667.

³⁸ ЦДА, Фонд 890 – Георги Кулишев, оп. 1, арх. ед. 1, Дневник, 8-9.

³⁹ Henri Pozzi, La Guerre revient, Paris, 1933.

⁴⁰ Анри Пози, Војната се враќа, Софија, 1992, 5.

⁴¹ Исто, 8, 84. Од бројните жестокости што ги вршеле полициските власти на Кралството на Југославија во Македонија ја издвојуваме изјавата на началникот на Државната безбедност Живоин

За самата состојба во Македонија и за мерките што ги преземале југословенските власти со бодликава жица да вршат оградување за да го спречат навлегувањето на четите на ВМРО, А. Пози вели:

*“Вистината е таква, што за несреќа бодликавата жица ја претвори Македонија во огромен зајвор; во неоислив ѝкол на насилство и мизерија, од каде никој не може да излезе, каде никој не може да влезе, што да се движи без специјална дозвола од југословенските власти, и каде целите не даваат никому смелост за што што го прават”.*⁴²

Според него, ропството и жестокоста на српските власти во Македонија довеле *“Македонија секогаш да биде подготвена за бунт”*, а борбата што ја започнала ВМРО го пробудиле *“националниот дух на Македонија”*.⁴³ Проблемот на македонското прашање, А. Пози го толкува на следниот начин:

*“Македонското прашање? Но што е целиот проблем на Балканот. Тоа ги резимира сите погледи, што со заслепувачка светлост ги осветлува менталните и методите што се размножиле и од ден на ден ја прават позаслепувачка опасоста од војна”.*⁴⁴

За неподносливата состојба и за жестокоста на српските власти во Македонија А. Пози ја обвинува Франција и мировните договори, кои, според него, *“на Балканскиот Полуостров создадоа повеќе неправди, безредија и самоволија, наместо да ги уништат”*.⁴⁵ А за својот француски народ ќе констатира:

*“Тој е титан од софизмите на оние во кои верува: политичарите што претпочитаат поскоро да ја фрлат Франција во нова војна отколку да признаат дека згрешиле; државниците што живеат од експлоатирање на империјализмот, како и нивните поддржувачи - од фабрикувањето на војновите; журналистите, за кои единствената висина е онаа што носи ренџа и медали”.*⁴⁶

Во секој случај, ваква потресна, драматична и мошне објективна книга за положбата на македонскиот народ во меѓувоенниот период, што на авторот А. Пози му донесе големи непријатности во Франција, досега не е напишана не само на Балканот, туку ни во самата Македонија.

Лазик, дадена пред авторот на книгата: *“На Македонците, за да ги направиме пољубени кога се бесчувствителни, им ставаме оган на надлежното место”* (Исто, 59).

42 Исто, 73.

43 Исто, 19-34.

44 Исто, 87.

45 Исто 9.

46 Исто, 9-16.

Zoran TODOROVSKI

THE ATTITUDE OF THE FRENCH POLITICAL CIRCLES AND
PUBLIC OPINION TOWARDS MACEDONIA AND IMRO DURING THE
PERIOD BETWEEN THE FIRST AND THE SECOND WORLD WARS
(Summary)

The views, the attitudes and the behavior of the French policy toward Macedonia and the resolving of the Macedonian question were led by the activity of the Internal Macedonian Revolutionary Organization (IMRO). It, on some way, dictated the global foreign political strategy of the french diplomacy on the Balkan and made influence on the mutual opposed state goals and interests of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenians (i.e. the Kingdom of Yugoslavia) on one side and Bulgaria on the other side.

But, the french official policy towards Macedonia and the resolving of the Macedonian question as well as the activity of IMRO during the period between the First and the Second World Wars were not always identical with the views of the french public opinion. The french governmental circles protecting the political interests of its traditional ally on the Balkan, the Kingdom of Yugoslavia, in the disputes with Bulgaria, had permanently negative attitude towards the activity of IMRO considering the organization as the great peril for the peace on the Balkan. On the other side the french public opinion, expressed by the outstanding representatives of the science and culture, as well as editors of some newspapers looked with the sympathies for the proper resolving of the Macedonian question, solidarizing with the struggle of the Macedonian people for the achievement of nacional freedom and independent state, justifying, on some way, the actions of IMRO and giving support to its platform for creation of the autonomus i.e. independent Macedonia.